

بررسی تأثیر رکود اقتصادی در ایران بر کیفیت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

مهدی فدائی*، محسن دستگیر**، علی سرلک چیوا***

تاریخ دریافت: ۹۵/۱۲/۰۲

تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۳/۲۳

چکیده

کیفیت سود گزارش شده برای سرمایه‌گذاران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. سرمایه‌گذاران علاقمندند منافع آتی سرمایه‌گذاری خود را برآورد کنند تا بتوانند درباره دریافت سود نقدی آتی و نیز ارزش سهام خود قضاوت کنند. به طور کلی، یک رکود اقتصادی می‌تواند به عنوان یک وقفه در عملکرد طبیعی بازارهای مالی تعریف شود. در این پژوهش تأثیر رکود اقتصادی در ایران بر کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، مورد بررسی قرار گرفته است. در صورتی که اطلاعات مالی شرکت، مربوط به دوره رکود اقتصادی باشد، از متغیرهای دو ارزشی، بیکاری و رشد اقتصادی استفاده شده و پس از آن تأثیر این متغیر بر کیفیت سود سنجیده شده است. به منظور سنجش کیفیت سود از قدر مطلق ارقام تعهدی اختیاری استفاده شده است. برای آزمون فرضیه این پژوهش از اطلاعات ۱۶۲ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۱۰ ساله، از ابتدای سال ۱۳۸۵ لغایت پایان سال ۱۳۹۴ و از مدل رگرسیون چند متغیره و تحلیل داده‌های ترکیبی استفاده شده است. نتایج بدست آمده از آزمون فرضیه پژوهش حاکی از این مهم است که رکود اقتصادی باعث افت کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران شده است.

واژه‌های کلیدی: کیفیت سود، رکود اقتصادی، بیکاری، رشد اقتصادی.

طبقه‌بندی موضوعی: O47, M41, E24

DOI: 10.22051/jera.2018.14274.1608

* استادیار اقتصاد، دانشگاه پیام نور، اصفهان، ایران، نویسنده مسئول، (fadaemahdi@phd.pnu.ac.ir)

** استاد حسابداری و مدیریت مالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران، (dastmw@yahoo.com)

*** کارشناس ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران، (acc.sarlak@gmail.com)

مقدمه

سود واقعی به مفهوم سود عملیاتی عادی، تکرار پذیر و ایجاد کننده جریان های نقدی می باشد. به طور کلی، یک رکود اقتصادی می تواند به عنوان یک وقفه در عملکرد طبیعی بازارهای مالی تعریف شود، تحولات اخیر در اقتصاد کلان کشور از یک سو و تحولات جاری در بازار سرمایه از سوی دیگر تغییرات مورد انتظاری را به دنبال دارد که نیازمند اعمال مدیریت در شرایط تغییر می باشد. رشد اقتصادی بالا همواره پدیده ای بوده است که دولت ها سعی نموده اند با ابزارها و سیاست های گوناگون مقدمات دستیابی به آن را ایجاد نموده و راه نیل به آن را تسهیل نمایند. در واقع، دستیابی به رشد اقتصادی بالا همواره از اهداف مطلوب اقتصادی تمامی دولت ها بوده و هست. همچنین شاخص های مهم اقتصادی از جمله رکود اقتصادی بر مربوط بودن اطلاعات حسابداری و در نتیجه کیفیت سود تأثیر می گذارد. در این پژوهش رکود اقتصادی مورد بررسی عبارت است از نرخ رشد اقتصادی و نرخ بیکاری. نرخ رشد اقتصادی در این پژوهش با استفاده از افزایش تولید ناخالص ملی یا تولید ناخالص داخلی در سال مورد بحث به نسبت مقدار آن در یک سال پایه اندازه گیری می شود. همچنین با توجه به اهمیت بهای نفت در افزایش و کاهش نرخ رشد اقتصادی، در محاسبه رکود اقتصادی از نرخ رشد اقتصادی با نفت و بدون نفت استفاده گردید. و نرخ بیکاری عبارت است از نسبت جمعیت بیکار به جمعیت فعال. بنابراین چنین انتظار می رود که در دوره رونق اقتصادی، چون وضعیت کلی اقتصاد روبه رشد و تقاضا برای کالا و خدمات ثبات دارد، شرکت ها به راحتی به اهداف خود دست یابند، بنابراین انتظار می رود که سود شرکت نیز از ثبات برخوردار باشد؛ اما در نقطه مقابل، در دوره رکود اقتصادی که وضعیت کلی اقتصاد نوسان دارد، سود حسابداری نیز تحت تأثیر آن قرار گرفته و نوسان بیشتری دارد. لذا اگر سود کیفیت لازم را نداشته باشد، نمی تواند در تصمیم گیری های سرمایه گذاران مفید واقع شود. بنابراین کیفیت سود از معیارهای با اهمیت در تصمیم گیری ها محسوب می گردد. سرمایه گذاران با استفاده از اطلاعات منتشر شده ی شرکت ها اقدام به تصمیم گیری می کنند و تصمیم گیری های مناسب، به وجود اطلاعات با کیفیت وابسته است. از این رو، بسیاری از مطالعات به بررسی کیفیت اطلاعات منتشر شده ی شرکت ها پرداخته اند. یکی از شاخص های نشان دهنده کیفیت سود، پایداری سود حسابداری است، بر این اساس که هرچه سود حسابداری پایدارتر باشد، از دید شرکت کنندگان در بازارهای مالی، این سود به منزله سود با کیفیت بالا تفسیر می شود. بنابراین

بررسی تأثیرگذاری رکود اقتصادی کشور و کمیت و کیفیت تأثیر این رکود بر بازار مالی کشور، موجب شد تا رابطه بین رکود اقتصادی و کیفیت سود شرکت‌ها، مورد توجه قرار گیرد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

اهداف گزارشگری مالی از نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان برون سازمانی نشأت می‌گیرد. هدف اصلی از گزارشگری مالی برون سازمانی بیان تأثیر اقتصادی معاملات و عملیات مالی مؤثر بر وضعیت و عملکرد شرکت‌ها برای استفاده کنندگان است تا آن‌ها بتوانند در تصمیم‌گیری از این اطلاعات استفاده کنند. ابزار اصلی انتقال اطلاعات به اشخاص مزبور صورت‌های مالی است که محصول نهایی فرآیند حسابداری و گزارشگری مالی به حساب می‌آید (سعیدی و دستگیر، ۱۳۸۴).

گزارش‌های مالی باید اطلاعاتی را فراهم کنند که سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان و سایر گروه‌های ذینفع را در ارزیابی امکان دسترسی سریع به وجه نقد و ارزیابی زمان بندی ابهام در مورد چشم انداز آتی جریان ورود وجه نقد به شرکت، کمک نماید. با توجه به این که سود، از جمله برترین شاخص‌های اندازه‌گیری فعالیت‌های یک واحد اقتصادی است. بنابراین سیستم حسابداری، باید در ارائه این شاخص برتر سعی در ارائه کامل و بهینه اطلاعات مربوط به سود را داشته باشد. وقتی اطلاعات سود به طور شفاف و کامل در اختیار استفاده کنندگان قرار گیرد، موجب اعتماد بیشتر سرمایه‌گذاران خواهد شد و به تبع آن ریسک شرکت از دیدگاه سرمایه‌گذاران کاهش خواهد یافت (سید نژاد فهیم و همکاران، ۱۳۹۴).

این نکته از سوی مدیران هم مهم است که ریسک اطلاعات گزارش شده، بر برنامه‌ریزی‌های مدیران و میزان نیل به اهدافشان تأثیر بسزایی دارد. مدیران نیز برای برآورد میزان فروش در دوره‌های آتی سعی می‌کنند تا با اتکاء به سود گزارش شده، فروش‌های آتی را برآورد، میزان بدهی‌ها را تعیین و بازده دارایی‌های مورد نیاز را مشخص نمایند. بنابراین کیفیت سود گزارش شده، می‌تواند بر بازده سهام تأثیر گذارد. نقش اصلی اطلاعات حسابداری در بازارهای مالی فراهم کردن زمینه‌های لازم برای تخصیص بهینه منابع است (عطایی و عزیزنژاد، ۱۳۸۷).

سرمایه‌گذاران در موقعیت‌های مختلف اقتصادی (رونق یا رکود)، چشم اندازه‌های متفاوتی دارند و بر اساس این چشم اندازه‌ها، به جمع‌آوری و وزن دادن به اطلاعات اقدام می‌کنند. برای

مثال، از آنجا که عدم اطمینان کل اقتصاد را در بر گرفته است، آن‌ها در شرایط رکود اقتصادی تلاش می‌کنند تا ریسک خود را به حداقل برسانند؛ بنابراین در پی اطلاعاتی هستند که بالاترین قابلیت اتکا را داشته و همچنین از عینیت بالایی برخوردار باشد. از سوی دیگر، سود حسابداری یک منبع اطلاعاتی با عینیت بالا شناخته می‌شود، از این رو آن‌ها به سود حسابداری که یک منبع اطلاعاتی مناسب است، وزن بیشتری می‌دهند. در نقطه مقابل، سرمایه‌گذاران در شرایط رونق اقتصادی، از آنجا که وضعیت روبه رشد است، در پی اطلاعاتی هستند که فرصت‌های سرمایه‌گذاری و رشد را به آن‌ها نشان دهد؛ پس آن‌ها جویای اطلاعاتی هستند که بیشتر بر اساس پیش‌بینی است و مسئله مربوط بودن برای آن‌ها بسیار مهم است و ویژگی عینیت از اهمیت کمتری برخوردار است. در این شرایط آن‌ها به سود حسابداری نسبت به سایر منابع اطلاعاتی در حالت رونق اقتصادی وزن کمتری می‌دهند، از این رو چنین انتظار می‌رود که ضریب واکنش سود در حالت رونق، نسبت به دوره رکود کمتر باشد (کرمی و افتخاری، ۱۳۹۲).

از طرفی مدیران علاقه‌مند به حفظ رشد سود هستند، زیرا پاداش آنان اغلب به سود شرکت وابسته است. به همین دلیل در پی رسوایی‌های مالی اخیر، تحلیل‌گران مالی، مدیران و سرمایه‌گذاران در سال‌های اخیر به گزارش سودآوری شرکت‌ها توجه زیادی داشته‌اند و در پی این رسوایی‌ها و بحران‌های مالی، اطمینان و اعتماد سرمایه‌گذاران به سیستم گزارشگری مالی ضعیف شده و کیفیت سود به عنوان یک عامل مهم در تعیین اعتبار و قابلیت اعتماد ارقام گزارش شده، پدیدار گشته است. در نتیجه، تعیین کیفیت اطلاعات حسابداری و نتایج حاصل از آن، مورد علاقه‌ی سرمایه‌گذاران، مدیران، قانون‌گذاران و تدوین‌کنندگان استانداردها است. (مهرانی و همکاران، ۱۳۹۱).

سهامداران که مهم‌ترین گروه کاربران اطلاعات صورت‌های مالی هستند منافع خود را در اطلاعات سود جستجو می‌کنند. سود حسابداری نشانه‌ای است که موجب تغییر باورها و رفتار سرمایه‌گذاران می‌شود. کیفیت سود می‌تواند در گزارشگری مالی، در شرایطی که بازار دچار بحران مالی است، اطمینان سرمایه‌گذاران را تحت تأثیر قرار دهد. از عوامل مهم مؤثر در کیفیت سود می‌توان به روش‌های متعدد حسابداری، نارسایی‌های موجود در فرآیند برآوردها و پیش‌بینی‌ها، اختیار عمل مدیران و تأثیرپذیری سود از مبانی گزارشگری و صلاح‌دید مدیران اشاره کرد. عبارت کیفیت سود به توانایی مدیران در استفاده از اقلام اختیاری در اندازه‌گیری و

گزارشگری سود اشاره دارد. ارقام اختیاری ممکن است شامل انتخاب از بین اصول یا استانداردهای حسابداری و به کارگیری برآوردها و زمان‌بندی معاملات برای شناسایی ارقام غیرعادی در سود باشد. در طول سه دهه اخیر بحث کیفیت سود مورد توجه خاص پژوهشگران قرار گرفته و تلاش بر این بوده است که با دست یافتن به یک روش منطقی و معتبر، کیفیت سود مورد ارزیابی قرار گرفته و عوامل تأثیرگذار بر آن شناسایی شود (دسای و همکاران، ۲۰۰۹).

روسای و همکاران (۱۹۹۹) سودی را با کیفیت تر می‌دانند که پایدارتر باشد. از دید ریچاردسون و همکاران (۲۰۰۱) کیفیت سود درجه ثبات عملکرد عایدات در دوره‌ی آینده است. تعریف بنیش و وارگاس (۲۰۰۲) از کیفیت سود احتمال پایداری عایدات جاری در آینده است. پنمن و ژانگ (۲۰۰۲) کیفیت سود را توانایی سود در نشان دادن عایدات آینده تعریف می‌کنند. کیفیت سود زمانی مطرح می‌شود که تحلیل گران مالی تعیین کنند، تا چه میزان سود گزارش شده، منعکس کننده‌ی سود واقعی است. (سجادی و محمدی، ۱۳۸۹).

مسلماً انگیزه برای کیفیت سود و مدیریت سود در سال‌هایی که وضعیت مالی شرکت نامطلوب بوده و نشانه‌هایی از حرکت به سمت بحران مالی برای مدیر پدیدار می‌شود، به منظور پنهان نمودن عملکرد ضعیف شرکت افزایش می‌یابد. بحران مالی علاوه بر اینکه متغیرهای واقعی اقتصادی را در مقیاس کلان تحت تأثیر قرار داده، در مقیاس کوچک متغیرهای مالی و نسبت‌های واحدهای تجاری را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع، این نسبت‌های مالی اطلاعات مهمی برای مدیران واحدهای تجاری، وام‌گیرندگان، سرمایه‌گذاران و دولت ارائه می‌کنند. بحث نظری توسط پلاتین و همکاران (۲۰۰۸) از این ادعا حمایت می‌کند. بارث و لنداسمان (۲۰۱۰) لئوز و همکاران (۲۰۰۳) و مگان و مارکاریان (۲۰۱۱) به چند نمونه از کاستی‌های گزارش‌های مالی در زمان بحران اشاره می‌کنند: از قبیل عدم قطعیت از حساب‌ها، کنترل ناکافی، تأثیر اندازه‌گیری و افشای ریسک در صورت‌های مالی، که موارد اشاره شده مانع ایجاد اطمینان و استفاده از صورت‌های مالی می‌شود. در نهایت بادرسچر و همکاران (۲۰۱۰) لوکس و لوتز (۲۰۰۹) رایان (۲۰۰۸) و ترنر (۲۰۰۸) استدلال می‌کنند که موسسات مالی تأثیر بیشتری از حسابداران در اعمال ثبات بازارهای مالی دارند (ترومبتا و ایمپراتور، ۲۰۱۴).

از این رو در این پژوهش سعی بر سنجش کیفیت سود در شرایطی که شرکت‌ها دچار رکود اقتصادی هستند را داریم. پیش بینی می‌شود که شرکت‌های تجاری در شرایطی که دچار رکود می‌شوند، از حربه‌های مدیریتی و انتخاب‌های اختیاری استفاده کرده و سود واحد را دستکاری می‌کنند. با این عمل مدیران جز تعهدی سود را تغییر داده و وضعیت سودآوری شرکت را از حالت بی ثبات خارج و کیفیت سود را به سطحی می‌رسانند که نزد سهامداران و ذی نفعان و سرمایه‌گذاران چشمگیر باشد. پس با توجه به مطالب گفته شده سوال اصلی این پژوهش از این قرار است که، آیا رکود اقتصادی در ایران بر کیفیت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. تأثیر دارد یا خیر .

پیشینه داخلی

ولی پور و همکاران (۱۳۹۲) به بررسی تأثیر مدیریت سود بر کیفیت سود شرکت‌های دارای بحران مالی پرداختند. در این پژوهش مدیریت سود در شرکت‌های دارای بحران مالی و تأثیر آن بر کیفیت سود این شرکت‌ها در مقایسه با سایر شرکت‌ها، در طول سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۸ مورد بررسی قرار گرفت. و از داده‌های ۳۲ شرکت دارای بحران مالی و ۸۲ شرکت دیگر استفاده شده است. آزمون فرضیه‌های پژوهش نشان داد که با وجود اعمال بیشتر مدیریت سود در شرکت‌های دارای بحران مالی، کیفیت سود اندازه‌گیری شده با هر دو گروه بحران مالی رابطه معناداری دارد.

کرمی و افتخاری (۱۳۹۲) به بررسی برخی معیارهای کیفیت سود حسابداری در چرخه‌های تجاری پرداختند. در این پژوهش جهت بررسی این رابطه از اطلاعات مربوط به ۱۳۶ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، در بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۱ را مورد بررسی قرار دادند. نتایج تحقیق نشان داد که وضعیت اقتصادی بر واکنش سرمایه‌گذاران به سود حسابداری تأثیر می‌گذارد؛ به گونه‌ای که این واکنش به سود، در دوره رکود نسبت به دوره رونق بیشتر است. همچنین وضعیت اقتصادی بر پایداری سود تأثیر می‌گذارد؛ به طوری که پایداری سود در دوره رونق نسبت به دوره رکود کمتر است.

نمازی و رضایی (۱۳۹۱) به بررسی تأثیر نرخ تورم بر کیفیت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. دوره زمانی مورد مطالعه سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۸ و نمونه انتخابی شامل ۱۳۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده است. نتایج

نشان می‌دهد، که نرخ تورم بر هیچ کدام از معیارهای انتخاب شده کیفیت سود در سطح کل صنایع تأثیر معناداری ندارد؛ اما با بررسی آن در سطح هر صنعت مشاهده شد که در برخی صنایع رابطه معناداری بین معیارهای کیفیت سود و نرخ تورم وجود دارد. در گروه صنایع خودرو و ماشین‌آلات نرخ تورم با پایداری سود رابطه مثبت و معنادار، در گروه صنایع کانی و معدنی نرخ تورم با صادفانه گزارش کردن سود رابطه منفی و معنادار و در صنایع فلزی و سایر صنایع نرخ تورم با به موقع بودن گزارش کردن سود رابطه منفی و معنادار دارد. علاوه بر آن هیچ رابطه معناداری بین ارزش پیش‌بینی کنندگی سود و نرخ تورم در شش صنعت مورد مطالعه مشاهده نشد.

دستگیر و همکاران (۱۳۹۱) به بررسی کیفیت سود در شرکت‌های درمانده مالی پرداختند. آن‌ها از طریق بررسی وضعیت مدیریت سود در شرکت‌های درمانده مالی و وضعیت محافظه‌کاری مشروط آنان، کیفیت سود شرکت‌های مذکور را بررسی و تحلیل نمودند و با همین جنبه‌های کیفیت سود شرکت‌های غیر درمانده (سالم) مقایسه گردید. این پژوهش با استفاده از اطلاعات ۳۳۹ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و در دوره زمانی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۸ انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که میزان محافظه‌کاری مشروط در شرکت‌های درمانده مالی بیشتر از شرکت‌های غیر درمانده مالی است.

پیشینه خارجی

جاهمانی و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی مدیریت سود در دوران رکود و بازیابی پرداختند. جامعه آماری پژوهش شرکت‌های درج شده در شاخص S&P 500 و بازه زمانی پژوهش بین سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۳ و نمونه پژوهش شامل ۴۰۳ مشاهده بوده است. با استفاده از مدل تعدیل شده جونز، نتایج نشان می‌دهد که شرکت‌ها هم در دوره رکود و هم در دوره بازیابی سود خود را مدیریت می‌کنند، اما این شرکت‌ها در دوران رکود مدیریت سود بیشتری را انجام می‌دهند. نتایج این پژوهش همچنین ابهام در مورد صورت‌های مالی شرکت را مشخص می‌سازد.

جوزف و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی به بررسی تأثیر رکود اقتصادی بر مدیریت سود و دستکاری فعالیت‌های واقعی از جریان‌های نقد عملیاتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس کشور اسپانیا در بازه زمانی ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۹ پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که

رکود اقتصادی اخیر طی سال‌های ۲۰۰۲-۲۰۰۷ الگوی مدیریت سود شرکت‌ها را تغییر داده است. به عبارت دیگر، رکود اقتصادی فرآیند مدیریت سود را به موازات افزایش بدهی تحت تأثیر قرار می‌دهد. از طرف دیگر نتایج پژوهش از فرضیه رفتار فرصت طلبانه مدیران با ارزش گذاری بالای ارزش بازار شرکت حمایت می‌کند. در واقع مدیران از انگیزه‌هایی برای کاهش مدیریت سود در دوران رکود برخوردار هستند و سپس ارقام سود را در مراحل مختلف چرخه‌های تجاری بازیافت می‌کنند. یافته‌های پژوهش همچنین نشان می‌دهد که بین جریان نقد عملیاتی غیرعادی شرکت و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد. رکود اقتصادی بر رابطه بین جریان نقد عملیاتی غیرعادی و بدهی شرکت تأثیر مثبت و بر رابطه بین جریان نقد عملیاتی غیر عادی و اندازه و ارزش بازار شرکت تأثیر منفی دارد. هم چنین رکود اقتصادی هیچ گونه تأثیر معناداری از طریق اقلام تعهدی غیر عادی بر جریان نقد عملیاتی غیر عادی نمی‌گذارد.

ترومبتا و ایمپراتور (۲۰۱۴) به بررسی ساختار پویای بحران مالی و اثرات غیر یکنواخت آن بر کیفیت سود در یک نمونه مشتمل بر ۹۶۴ شرکت، از شرکت‌های ایالات متحده در طول سال‌های ۱۹۹۶-۲۰۱۱ پرداختند. نتایج حاصل از پژوهش آن‌ها نشان داد که بین بحران مالی و مدیریت سود غیر یکنواخت رابطه معناداری وجود دارد. در واقع هنگامی که شدت بحران مالی کم باشد، مدیریت سود هم کاهش پیدا می‌کند و زمانی که بحران مالی در شرایط حاد باشد، مدیریت سود افزایش پیدا می‌کند.

استاندا (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان تأثیر رکود اقتصادی بر پیش بینی سود با استفاده از نمونه‌ای شامل ۱۹۰۶ مشاهده در طول دوره زمانی ۲۰۰۳-۲۰۱۲ در کشور ایالات متحده آمریکا به بررسی این موضوع پرداخت که آیا اجتناب از افشای داوطلبانه سود در دوره‌های رکود اقتصادی نسبت به دوره‌های رونق اقتصادی تفاوت دارد یا خیر. یافته‌های پژوهش نشان داد که پیش بینی‌های سود در دوره‌های رونق اقتصادی بیشتر و در دوره‌های رکود اقتصادی کمتر بوده و تفاوت معناداری با یکدیگر دارند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند پیامدهای مهمی را برای استفاده کنندگان و انتشاردهندگان اطلاعات پیش بینی شده داشته باشد.

فرضیه پژوهش

با توجه به چارچوب مفهومی و پیشینه پژوهش، و همچنین به منظور دست یابی به اهداف مطالعه، فرضیه پژوهش به شرح زیر تدوین شده است: رکود اقتصادی در ایران بر کیفیت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تأثیر منفی دارد.

روش پژوهش

با توجه به موضوع این پژوهش، می‌توان اظهار داشت که این پژوهش از نظر هدف، یک پژوهش کاربردی، و از نظر شیوه‌ی انجام کار از نوع پژوهش‌های توصیفی است که به بررسی همبستگی بین متغیرها می‌پردازد و از نظر بعد زمانی نیز، از نوع پژوهش‌های پس رویدادی بوده و از اطلاعات گذشته‌ی شرکت‌های نمونه استفاده می‌نماید. همچنین بر اساس طرح نیمه تجربی انجام شده است. و ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، بانک‌های اطلاعاتی تهیه شده توسط سازمان بورس اوراق بهادار تهران و یا کتابخانه‌ی سازمان بورس اوراق بهادار تهران و وب سایت بانک مرکزی و مرکز آمار ایران است. همچنین برای طبقه بندی، خلاصه نمودن و ارائه اطلاعات در قالب نمودارها و نگاره‌ها و نیز تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزارهای Excel و Stata12 و Eviews8 استفاده شده است.

جامعه و نمونه‌ی آماری پژوهش

جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از ابتدای سال ۱۳۸۵ تا پایان سال ۱۳۹۴ به مدت ۱۰ سال بوده است. برای تعیین نمونه‌ی آماری، از رابطه یا مدل خاصی جهت برآورد حجم نمونه و نمونه گیری استفاده نشده است بلکه، از روش حذفی سیستماتیک که در اغلب پژوهش‌های حسابداری و مدیریت مالی مرسوم است استفاده گردید. در این روش، محدودیت‌ها و شرایط زیر توسط پژوهشگر اعمال شده است تا به نمونه‌ی مطلوب پژوهش دست پیدا شود:

۱. به منظور ایجاد قابلیت مقایسه داده‌ها و متغیرها، شرکت‌هایی که پایان سال مالی آن‌ها ۲۹ یا ۳۰ اسفندماه نیست حذف شده‌اند.
۲. شرکت‌هایی که در طول دوره مورد بررسی همه‌ی داده‌های لازم برای محاسبه‌ی متغیرها را نداشته‌اند حذف شدند.

۳. شرکت‌ها باید قبل از سال ۱۳۸۵، در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده و در طی دوره‌ی زمانی پژوهش تغییر سال مالی نداشته باشند. دلیل این امر آن است که تعداد نمونه‌ی آماری در سال‌های مورد بررسی، برابر باشد.

۴. شرکت‌هایی که جزء بانک‌ها، مؤسسه‌های مالی اعتباری و شرکت‌های سرمایه‌گذاری هستند و شرایط لازم برای محاسبه متغیرها را نداشته‌اند حذف شدند.

با توجه به شرایط بیان شده، تعداد ۱۶۲ شرکت به عنوان نمونه پژوهش انتخاب گردید. نگاره (۱) چگونگی انتخاب نمونه پژوهش را نشان می‌دهد.

نگاره (۱): انتخاب نمونه پژوهش

۴۱۰	جامعه آماری پژوهش
۱۲۵	حذف شرکت‌هایی که پایان سال مالی آن‌ها ۲۹ یا ۳۰ اسفند نیست
۱۲۳	حذف شرکت‌های فعال در صنعت سرمایه‌گذاری، بانک‌ها و بیمه
۱۶۲	تعداد شرکت‌ها جهت تحلیل داده‌ها

مدل و متغیرهای پژوهش

اولین گام برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، ارائه‌ی تعریفی دقیق و مناسب از متغیرهایی است که امکان اندازه‌گیری خصوصیات مورد توجه پژوهش را میسر می‌سازد. متغیرها بر اساس نقشی که در پژوهش بر عهده دارند، شامل متغیرهای مستقل، متغیرهای تابع و وابسته و متغیرهای میانگر یا واسطه تقسیم می‌شوند. متغیرهای مستقل یا توضیحی متغیرهایی هستند که در پژوهش‌های رفتاری قادرند اثر تصمیم‌گیری‌های اقتصادی را نشان دهند. متغیرهای مستقل که گاه متغیر درون داد یا متغیر محرک نامیده می‌شود، دلیل نظری یا تجربی تغییر در هدف است. متغیر وابسته معلول احتمالی یا فرضی است که گاه متغیر پاسخ یا برون داد نیز نامیده می‌شود (آذر و مومنی، ۱۳۸۷).

نحوه‌ی اندازه‌گیری هر یک از متغیرهای پژوهش و مدل آزمون فرضیه به شرح زیر است:

مدل (رابطه ۱) برگرفته از پژوهش (ترومبتا و ایمپراتور، ۲۰۱۴)، مطالعات کورت و آتماکا (۲۰۱۱) و یادتریدیس و دیمیتراس (۲۰۱۳) می‌باشد.

رابطه (۱)

$$DA_{it} = \beta_0 + \beta_1 ECONO_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 LEVERAGE_{it} + \beta_4 LOSS_{it} + \beta_5 GROWTH_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \varepsilon_{it}$$

متغیر مستقل

ECONO: رکود اقتصادی که به عنوان متغیر مجازی مستقل می‌باشد و شامل:

نرخ رشد اقتصادی: برگرفته از پژوهش (حجازی و همکاران، ۱۳۸۹) عبارت است از: افزایش تولید یک کشور در یک سال خاص، در مقایسه با مقدار آن در سال پایه. در سطح کلان، افزایش تولید ناخالص ملی (GNP) یا تولید ناخالص داخلی (GDP) در سال مورد بحث به نسبت مقدار آن در یک سال پایه رشد اقتصادی محسوب می‌شود (در این پژوهش از شاخص تولید ناخالص داخلی استفاده گردیده است).

نرخ بیکاری: برگرفته از تعریف دفتر جمعیت نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران عبارت است از: نسبت جمعیت بیکار به جمعیت فعال (شاغل و بیکار)، ضربدر ۱۰۰.

با توجه به بکارگیری هر دو متغیر نرخ رشد اقتصادی و نرخ بیکاری به عنوان مولفه‌های اساسی سنجش رکود اقتصادی و با استناد به آمار منتشر شده توسط بانک مرکزی و مرکز آمار ایران، مطابق نگاره ذیل متغیر رکود اقتصادی به شرح ذیل محاسبه گردید.

نگاره (۲): رشد اقتصادی و بیکاری کشور

شرح فعالیت	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴
خلاصه نتیجه نهایی متغیر رکود اقتصادی	رويق	رويق	کاهش رونق	رکود ناشی از بیکاری	رکود ناشی از بیکاری	رويق	رکود ناشی از بیکاری و کاهش رشد	رکود ناشی از کاهش رشد اقتصادی	رويق	رکود ناشی از کاهش رشد اقتصادی
	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۰	۱

در محاسبه متغیر مجازی، رکود اقتصاد از شاخص‌های ذیل استفاده شده است:

- ۱- شرایط رکود اقتصادی بر اساس رشد تولید ناخالص داخلی بخش واقعی، با نفت ۲ -
 شرایط رکود اقتصادی بر اساس رشد تولید ناخالص داخلی بخش واقعی، بدون نفت ۳ -
 شرایط رکود اقتصادی بر اساس نرخ بیکاری سری زمانی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
 ۴ - شرایط رکود اقتصادی بر اساس نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر بر اساس سری
 زمانی مرکز آمار ایران ۵ - شرایط رکود اقتصادی بر اساس نرخ بیکاری جوانان ۱۵ تا ۲۴ سال،
 بر اساس سری زمانی مرکز آمار ایران.

بنابراین سال‌هایی که نرخ رشد اقتصادی از میانگین بلندمدت پایین‌تر بوده عدد یک و سال‌هایی که نرخ رشد اقتصادی از میانگین بلندمدت بالاتر بوده عدد صفر لحاظ گردیده است. از سوی دیگر سال‌هایی که نرخ بیکاری بالاتر از میانگین بلندمدت بوده، عدد یک و سال‌هایی که نرخ بیکاری پایین‌تر از میانگین بلندمدت بوده عدد صفر لحاظ گردیده است. در نهایت مواردی که نرخ رشد اقتصادی پایین‌تر از میانگین بلندمدت و نرخ بیکاری بالاتر از میانگین بلندمدت قرار گرفته به عنوان سال‌های تحقق رکود اقتصادی لحاظ گردیده. که مشتمل بر سال‌های (۱۳۸۸، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴) می‌باشد.

متغیر وابسته

DA: قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری است و شاخصی جهت سنجش کیفیت سود که به عنوان متغیر وابسته پژوهش در نظر گرفته شده است. کیفیت سود با استفاده از اقلام تعهدی به شرح زیر محاسبه می‌شود.

مدل (رابطه ۲) بر گرفته از پژوهش (ترومبتا و ایمپراتور، ۲۰۱۴) می‌باشد.

رابطه (۲)

$$\frac{TA_{it}}{A_{i(t-1)}} = \beta_0 + \beta_1 \left(\frac{1}{A_{i(t-1)}} \right) + \beta_2 \left(\frac{\Delta REV_{it}}{A_{i(t-1)}} \right) + \beta_3 \left(\frac{PPE_{it}}{A_{i(t-1)}} \right) + \varepsilon_{it}$$

در مدل فوق:

TA: جمع کل اقلام تعهدی که مطابق پژوهش (نیکومرام و همکاران، ۱۳۸۸) برابر تفاضل سود عملیاتی و جریان نقدی عملیاتی شرکت است.

A: جمع کل دارایی‌های شرکت در ابتدای سال.

ΔREV : در آمد عملیاتی سال t منهای در آمد سال $t-1$.

PPE: ناخالص اموال، ماشین آلات و تجهیزات.

مدل (رابطه ۳) برگرفته از پژوهش (ترومبتا و ایمپراتور، ۲۰۱۴) می‌باشد.

رابطه (۳)

$$NA_{it} = \beta_0 + \beta_1 \left(\frac{1}{A_{i(t-1)}} \right) + \beta_2 \left(\frac{\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}}{A_{i(t-1)}} \right) + \beta_3 \left(\frac{PPE_{it}}{A_{i(t-1)}} \right)$$

در مدل فوق:

NA: ارقام تعهدی غیر اختیاری است که پس از محاسبه مدل اول و بدست آوردن پتاهای مورد نیاز، با قرار دادن آن‌ها در مدل دوم برای هر شرکت این رقم محاسبه خواهد شد.
 ΔREC : تغییر در حساب‌های دریافتی شرکت شامل حساب‌های دریافتی تجاری، غیر تجاری، کوتاه و بلند مدت.

پس از محاسبه رابطه ۲ و ۳، تفاوت TA و NA به عنوان DA در مدل رابطه (۱) مورد استفاده قرار گرفت.

متغیرهای کنترلی

SIZE: اندازه شرکت که برابر لگاریتم طبیعی کل دارایی‌ها ترازنامه است.

LEVERAGE: اهرم مالی که برابر جمع کل بدهی‌ها به کل دارایی‌هاست.

LOSS: متغیر مجازی زیان‌دهی شرکت‌ها می‌باشد. در صورتی که شرکت در دوره قبل زیان دیده باشد، عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر تعلق می‌گیرد.

GROWTH: رشد فروش (تفاضل فروش سال قبل و جاری به سال جاری).

ROA: بازده دارایی‌ها که برابر نسبت سود خالص به کل دارایی‌های ترازنامه است.

ε_{it} : خطای باقی مانده مدل برای سال t .

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

پس از جمع‌آوری داده‌ها و محاسبه متغیرهای مورد استفاده در پژوهش، پارامترهای توصیفی هر متغیر به صورت مجزا محاسبه شده است. این پارامترها شامل اطلاعات مربوط به شاخص‌های مرکزی نظیر میانگین، میانه، کمینه و بیشینه و همچنین اطلاعات مربوط به شاخص‌های پراکندگی همچون انحراف معیار، چولگی و کشیدگی است. نگاره (۳) آمار توصیفی متغیرهای مورد بررسی را برای ۱۶۲ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی بازه زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴ برای دوره ۱۰ ساله نشان می‌دهد.

نگاره (۳): آمار توصیفی متغیرهای مدل پژوهش

متغیرها	معیارها	اندازه	اهرم مالی	زیان دهی	نرخ رشد	نرخ بازده	رکود اقتصادی	کیفیت سود
میانگین	۱۳/۶۶۷	۰/۶۱۶	۰/۱۰۴	۰/۲۳۳	۰/۱۱۲	۰/۳۳۳	۰/۱۹۹۶	
میانه	۱۳/۴۷۸	۰/۶۲۶	۰/۰۰۰	۰/۱۶۹	۰/۰۹۶	۰/۰۰۰	۰/۱۲۳	
بیشینه	۱۹/۰۰۹	۲/۰۷۷	۱/۰۰۰	۱۰/۹۰۲	۰/۷۰۶	۱/۰۰۰	۶۲/۶۹۱	
کمینه	۹/۸۲۱	۰/۰۱۳	۰/۰۰۰	-۱/۰۰۰	-۰/۳۴۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	
انحراف معیار	۱/۵۴۸	۰/۲۲۵	۰/۳۰۵۶	۰/۵۴۰	۰/۱۲۸	۰/۴۷۲	۱/۶۴۶	
چولگی	۰/۸۲۶	۰/۵۰۸	۲/۵۹۰	۷/۳۴۷	۰/۶۴۶	۰/۷۰۷	۳۷/۵۹۹	
کشیدگی	۴/۰۰۹	۵/۶۹۶	۷/۷۰۸	۱۱۸/۱۴۷	۵/۱۰۴	۱/۵۰۰	۱۴۲۸/۰۹۵	

از بین شاخص‌های مرکزی بیان شده میانگین مهم‌ترین آن‌ها محسوب می‌شود که نشان دهنده نقطه تعادل و مرکز ثقل توزیع است. میانگین شاخص مناسبی برای نشان دادن مرکزیت داده‌ها است. برای مثال میانگین متغیر رکود اقتصادی برابر با ۰/۳۳۳ می‌باشد که نشان می‌دهد بیشتر داده‌های مربوط به این متغیر در حول این نقطه تمرکز یافته‌اند. شاخص‌های پراکندگی به طور کلی معیاری برای تعیین میزان پراکندگی داده‌ها از یکدیگر یا میزان پراکندگی آن‌ها نسبت به میانگین است. از جمله مهم‌ترین شاخص‌های پراکندگی که شرط مطلوب برای وارد کردن متغیر به مدل رگرسیونی می‌باشد، انحراف معیار است. همان‌طور که در نگاره (۳) نیز قابل مشاهده است، انحراف معیار متغیرها صفر نبوده و حائز این شرط می‌باشند. در جامعه

آماري مورد بررسی بیشترین مقدار این پارامتر به ترتیب مربوط به متغیر کیفیت سود (۱/۶۴) و کمترین مقدار این پارامتر مربوط به بازده دارایی‌ها (۰/۱۲) می‌باشد.

نتایج وجود ناهمسانی واریانس آزمون LR

در این پژوهش به منظور اطمینان از عدم وجود ناهمسانی واریانس و خود همبستگی به ترتیب از دو آزمون راستنمایی و آزمون دورین واتسون استفاده شده است. انجام این دو آزمون از وجود ناهمسانی واریانس و خود همبستگی در مدل پژوهش حکایت می‌کند. نتایج این دو آزمون به ترتیب به شرح نگاره (۴) و (۵) می‌باشد. از این رو، در مدل پژوهش بیانگر عدم وجود خود همبستگی می‌باشد و برای رفع مشکل ناهمسانی از روش حداقل مربعات تعمیم یافته (GLS) استفاده شده است.

نگاره (۴): نتایج آزمون ناهمسانی واریانس

آماره آزمون	p-value
۷۰۹۹/۱۹*	۰/۰۰۰

* معنی داری سطح خطای ۵ درصد

نگاره (۵): نتایج آزمون دورین - واتسون

آماره آزمون
۱/۸۹۶۵

نتایج آزمون F لیمر مدل کیفیت

ابتدا لازم است آزمون‌های آماری لازم برای تبیین نوع داده‌ها انجام گیرد. نتایج آزمون F لیمر در نگاره (۶) برای مدل پژوهش نشان داده شده است، که برای تخمین مدل، روش به کارگیری داده‌ها تلفیقی یا تابلویی است. مقدار احتمال مربوط به این آزمون برای مدل پژوهش بیشتر از ۰/۰۵ است، بنابراین فرض صفر آزمون مبنی بر تلفیقی بودن داده‌ها برای مدل پژوهش پذیرفته می‌شود.

نگاره (۶): نتایج آزمون F لیمر مدل کیفیت

نوع آزمون	آماره	احتمال آماره	نتیجه
F لیمر	۰/۰۰۰۰	۱/۰۰۰۰	روش تلفیقی

نتایج برآزش مدل کیفیت با فرض وجود ناهمسانی واریانس

نتایج حاصل از تخمین مدل به روش تلفیقی در نگاره (۷) بیانگر معنادار بودن متغیرها می‌باشد. آماره دوربین واتسون نیز نشان از عدم وجود خود همبستگی می‌باشد و عدد ۱/۹۹۲ را نشان می‌دهد. آماره F در این برآزش نیز برابر صفر بودن ضرایب را رد می‌کند.

نگاره (۷): نتایج برآورد رگرسیون ترکیبی برای سال‌های ۱۳۸۵ الی ۱۳۹۴

متغیرها	ضریب رگرسیونی	انحراف استاندارد	مقدار آماره t	احتمال آماره t
$\frac{1}{A_i(t-1)}$	۴۹۰۰/۲۶۶	۵۷۷/۷۲۵	۸/۴۸۲	۰/۰۰۰۰
$\frac{\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}}{A_i(t-1)}$	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۸۸	۰/۲۸۴۱	۰/۰۰۹۸
$\frac{PPE_{it}}{A_i(t-1)}$	-۰/۰۶۴۶	۰/۰۱۰۴	-۶/۲۳۶۸	۰/۰۰۰۰
C	۰/۱۰۱۱	۰/۰۰۵۳	۱۸/۹۵۸	۰/۰۰۰۰
مقدار آماره F	داری احتمال F مقدار آماره	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره دوربین واتسون
۳۵/۳۶۳	۰/۰۰۰	۰/۴۴۹	۰/۴۳۶	۱/۹۹۲

نتایج آزمون F لیمر فرضیه پژوهش

ابتدا لازم است آزمون‌های آماری لازم برای تبیین نوع داده‌ها انجام گیرد. نتایج آزمون F لیمر در نگاره (۸) برای فرضیه پژوهش نشان داده شده است، که برای تخمین مدل، روش به کارگیری داده‌ها تلفیقی یا تابلویی است. مقدار احتمال مربوط به این آماره برای فرضیه پژوهش یعنی بررسی تأثیر رکود اقتصادی در ایران بر کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بیشتر از ۰/۰۵ است، بنابراین فرض صفر آزمون مبنی بر تلفیقی بودن داده‌ها برای فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود.

نگاره (۸): نتایج آزمون F لیمر فرضیه پژوهش

نتیجه	احتمال آماره	آماره	نوع آزمون
روش تلفیقی	۱/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰	F لیمر

نتایج تخمین مدل پژوهش

بر اساس نتایج آزمون F لیمر، مدل پژوهش بر اساس رویکرد داده‌های تلفیقی تخمین زده شد. نتایج حاصل از تخمین این مدل در نگاره (۹) ارائه شده است که تأثیر رکود اقتصادی در ایران بر کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را آزمون می‌کند. از طرفی سطح معناداری به دست آمده برای برخی متغیرها کوچکتر از سطح معناداری ۰/۰۵ می‌باشند. همچنین ملاحظه مقدار آماره دورین واتسون نیز مؤید این مطلب است که بین اجزاء اخلاص خود همبستگی وجود ندارد، زیرا این مقدار در فاصله ۱/۵ و ۲/۵ قرار دارد.

نگاره (۹): نتایج مربوط به تخمین پژوهش

نام متغیر	ضریب برآورد شده	خطای استاندارد	آماره t	سطح معنی داری
عرض از مبدأ	۰/۶۷۳	۰/۰۳۲	۲۰/۷۹۰	۰/۰۰۰
رکود اقتصادی	-۰/۰۴۱	۰/۰۰۷	-۵/۷۴۰	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	-۰/۰۳۳	۰/۰۰۲	-۱۵/۲۸۰	۰/۰۰۰
اهرم مالی	۰/۰۱۸	۰/۰۲۰	۰/۹۱۴	۰/۳۶۰
زیان دهی	۰/۰۰۵	۰/۰۱۳	۰/۴۱۸	۰/۶۷۵
نرخ رشد فروش	-۰/۰۱۸	۰/۰۰۶	-۲/۹۳۰	۰/۰۰۳
بازده دارایی‌ها	-۰/۰۵۲	۰/۰۳۸	-۱/۳۴۵	۰/۱۷۸
مقدار آماره F	معناداری احتمال F مقدار آماره	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره دورین واتسون
۵۲/۳۸۸	۰/۰۰۰	۰/۳۲۹	۰/۳۰۴	۲/۰۰۲

نتایج آزمون فرضیه پژوهش

فرضیه اصلی پژوهش به صورت زیر است:

فرض صفر: رکود اقتصادی در ایران باعث کاهش کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران نشده است.

فرض مقابل: رکود اقتصادی در ایران باعث کاهش کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران شده است.

همان گونه که نتایج نگاره (۹) نشان می‌دهد، متغیر رکود اقتصادی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از سطح خطای $0/05$ کمتر می‌باشد. از این رو می‌توان نتیجه گرفت که بین رکود اقتصادی و کیفیت سود در سطح اطمینان 95% رابطه‌ی معناداری وجود دارد. از طرفی ضریب متغیر ECONO ($-0/041$) حاکی از ارتباط معکوس و منفی بین رکود اقتصادی و کیفیت سود می‌باشد. به عبارت دیگر با رکود اقتصادی، در بین شرکت‌های بورسی کیفیت سود کاهش پیدا می‌کند. از این رو H_0 رد شده و می‌توان نتیجه گرفت که افزایش رکود اقتصادی باعث افت کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران شده است.

نتیجه گیری

آزمون فرضیه پژوهش رابطه رکود اقتصادی و کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را مورد بررسی قرار داد. بر اساس نتایج به دست آمده بین رکود اقتصادی و کیفیت سود رابطه معناداری وجود دارد. از طرفی ضریب متغیر رکود اقتصادی حاکی از ارتباط معکوس و منفی بین رکود اقتصادی و کیفیت سود می‌باشد. به عبارت دیگر با افزایش رکود اقتصادی در بین شرکت‌های بورسی، کیفیت سود کاهش پیدا می‌کند. در نتیجه افزایش رکود اقتصادی باعث افت کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران شده است. نتایج پژوهش حاضر با پژوهش جاهمانی و همکاران (۲۰۱۶) که به بررسی مدیریت سود در دوران رکود و بازیابی پرداختند همخوانی و مطابقت دارد. همچنین با نتایج پژوهش شی و لین (۲۰۰۲) که به بررسی مدیریت سود در دوره‌های رکود و دوره‌های همجوار پرداختند همخوانی و مطابقت دارد.

بنابراین رکود اقتصادی فعالیت‌های تجاری شرکت‌ها را بیشتر با چالش مواجه می‌کند، با این حال مدیران با مدیریت صورت‌های مالی شرکت‌ها در تلاش‌اند تا با این شرایط رکود مقابله کنند. شرکت‌هایی که در چنین شرایطی با عملکرد ضعیفی روبرو هستند، اقدام به دست کاری ارقام سود به سمت پایین می‌کنند، چرا که در این حالت مدیران شانس بیشتری برای دریافت پاداش نخواهند داشت. با اینکه به نظر می‌رسد به تعویق انداختن سود به دوره‌های آتی هیچ گونه تأثیری بر مجموع پاداش دریافتی نداشته باشد اما امکان دارد تا بر پاداش‌های آتی تأثیر مثبتی داشته باشد. علاوه بر این در شرایط رکود اقتصادی، شرکت‌ها امکان دارد با محدودیت‌هایی مواجه شوند. بانک‌ها و موسسات مالی میزان وام‌دهی خود را محدود و سلامت مالی شرکت‌ها را بیشتر مورد ارزیابی قرار می‌دهند. با توجه به محدودیت استقراض بانکی، شرکت‌ها با کاهش درآمد و جریان‌های نقدی روبرو و متعاقب آن به تامین مالی خارجی بیشتری نیازمند خواهند شد. در این حالت مدیران سعی می‌کنند تا با بکارگیری ارقام تعدیل‌شده و انتخاب روش‌های افزایش سود با چنین محدودیت‌هایی مقابله کنند. افزایش سود شرکت از طریق مدیریت سود این امکان را برای مدیران فراهم می‌کند تا با ارائه تصویری مطلوب از وضعیت مالی شرکت، دسترسی راحت‌تری به استقراض داشته باشند. بر مبنای یافته‌های حاصل از این پژوهش، پیشنهادهای کاربردی زیر ارائه می‌شود:

۱. با توجه به اینکه مدیران در دوره رکود اقتصادی می‌کشند که از رفتار محافظه‌کارانه در گزارشات مالی خود استفاده کنند و همچنین تأثیر پذیری بازار از پیش‌بینی سود توسط مدیران شرکت‌ها به خریداران سهام و سرمایه‌گذاران در سهام شرکت‌های بورسی پیشنهاد می‌شود، در هنگام تجزیه و تحلیل سهام شرکت‌ها صرفاً به عدد سود خالص اتکا نشود و مطمئن باشند کیفیت اطلاعات گزارش شده از درصد بالایی برخوردار بوده و هماهنگی کامل بین شرکت و مدیران وجود دارد.

۲. با توجه به شرایط رکود اقتصادی طی سال‌های اخیر و نبود پایگاه اطلاعاتی جامع برای آگاهی سرمایه‌گذاران از ساختار مالکیت شرکت‌ها، برخی از شرکت‌های فعال در بورس اوراق بهادار تهران بر اساس مدل‌های نوین ارزش‌کسب‌کنندگی در مرحله بحران مالی قرار دارند، پیشنهاد می‌گردد سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان به این مهم توجه داشته باشند.

منابع

- آذر، عادل؛ مومنی، منصور. (۱۳۸۷). آمار و کاربرد آن در مدیریت. چاپ ۱۴، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- حجازی، رضوان؛ خلیفه سلطانی، سیداحمد؛ رحمانی، زرفشان. (۱۳۸۹). تأثیر متغیرهای رشد اقتصادی بر عدم شفافیت سود. *مجله پژوهش‌های حسابداری مالی*: ۲ (۵)، ۱-۱۶.
- سعیدی، علی؛ دستگیر، محسن. (۱۳۸۴). برتری سود جامع نسبت به سود خالص برای ارزیابی عملکرد شرکت: شواهد وجود اثر مقیاس. *مجله دانشکده علوم اداری و اقتصادی دانشگاه اصفهان*: ۱۷ (۳)، ۴۲-۱۶.
- سید نژاد فهیم، سید رضا؛ سهرابی، نرگس؛ موقری، هادی. (۱۳۹۴). پیش بینی بازده سهام با استفاده از روش انقباضی LASS. *مطالعات حسابداری و حسابرسی*: ۴ (۱۳)، ۴۰-۵۳.
- سجادی، سید حسین؛ محمدی، کامران. (۱۳۸۹). مفهوم کیفیت سود و روش‌های ارزیابی آن. www.jit.blogfa.com
- دستگیر، محسن؛ حسین زاده، علی حسین؛ خدادادی، ولی؛ واعظ، سیدعلی. (۱۳۹۱). کیفیت سود در شرکت‌های درمانده مالی. *مجله پژوهش‌های حسابداری مالی*: ۴ (۱)، ۱-۱۶.
- عطایی، امید؛ عزیز نژاد، صمد. (۱۳۸۷). بحران مالی جهانی و آثار آن بر اقتصاد ایران. گزارش منتشر نشده دفتر مطالعات اقتصادی (گروه بازار مالی)، مجلس شورای اسلامی.
- کرمی، غلامرضا؛ افتخاری، وحید. (۱۳۹۲). بررسی برخی معیارهای کیفیت سود حسابداری در چرخه‌های تجاری. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*: ۴ (۴)، ۹۳-۱۱۲.
- مهرانی، ساسان؛ کرمی، غلامرضا؛ ساسانی علی؛ اسکندری، قادر. (۱۳۹۱). رابطه هزینه حقوق صاحبان سهام با کیفیت سود شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران (بر اساس رویکرد مقایسه ای شرکت‌های با کیفیت سود بالا و کیفیت سود پایین). *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دانش حسابرسی*: ۱۳ (۵۰)، ۱-۱۸.
- نیکو مرام، هاشم؛ نوروش، ایرج؛ مهرآذین، علیرضا. (۱۳۸۸). ارزیابی مدل‌های مبتنی بر اقلام تعهدی برای کشف مدیریت سود. *مجله پژوهش‌های مدیریت*: ۲۰ (۱۲)، ۱-۲۰.
- نمازی، محمد؛ رضایی، حمید رضا. (۱۳۹۱). تأثیر نرخ تورم بر کیفیت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *مجله پژوهش‌های حسابداری مالی*: ۲ (۵)، ۶۷-۹۲.
- ولی پور، هاشم؛ طالب نیا، قدرت اله؛ جوانمرد، سید علی. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر مدیریت سود بر کیفیت سود شرکت‌های دارای بحران. *مجله دانش حسابداری*: ۴ (۱۳)، ۷۵-۱۰۳.

- Atay, Omid. , Aziznejad, Samad. (2009). the global financial crisis and its effects on the Iranian economy. Unpublished Report of the Office of Economic Studies (Financial Market Group) , *Islamic Consultative Assembly*. (In Persian).
- Azar, Adel. , Momeni, Mansour. (2009). *Statistics and its use in management*. Print 14, Tehran: Organization for the Study and Compilation of Humanities Books of Universities (position). (In Persian).
- Badertscher, B. A. , Burks, J. , Easton, P. (2010). A Convenient Scapegoat: Fair Value Accounting by Commercial Banks during the Financial Crisis. *Working Paper*: University of Notre Dame.
- Barth, M. E. , Landsman, W. R. (2010). How did financial reporting contribute to the financial crisis? *Eur. Account. Rev.* 19 (3) , 399-423.
- Beneish, M. , Vagus, M. (2002). Insider trading, earning quality, and accrual mispricing, the accounting review: 77 (4) , 755-791.
- Dastgir, Mohsen. , Hosseinzadeh, Ali Hossein. , Khodadadi, Vali. , Vaez, Seyed Ali. (2013). Quality of profit in helpless financial companies. *Journal of Financial Accounting Research*: 4 (1) , 1-16. (In Persian).
- Desai, H. , Bhattacharya, N. , Venkataraman, K. (2009). Earnings Quality and Information Asymmetry, *available at*. [www. ssrn. com](http://www.ssrn.com).
- Financial Times (2008) , “Banks Want to Shoot the Messenger over Fair Value Rules.” *Financial Times*, October 2, 2008.
- Hejazi, Rezvan. , Khalifeh Soltani. , Sayyed Ahmad. , Rahmani, Zarafshan. (1389). Impact of economic growth variables on lack of transparency of profit. *Journal of Financial Accounting Research*: 2 (5) , 1-16. (In Persian).
- Iatridis G. Dimitras A. (2013). Financial crisis and accounting quality: Evidence from five European countries, *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*: (29) , 154–160.
- Jahmani, Y. , Niranjana, S. and Toney S. (2016). Earnings Management in Recession and Recovery Periods, *the Journal of Applied Economic Research*.: 10 (2) , 1-17.
- Josep, M. , Josep, G. , Monica, M. (2015). Earnings Management Behaviour under the Recent Economic Downturn in Spain. In *Transparency and Governance in a Global World*. Published online: 231-255.
- Karami, Gholamreza. , Eftekhary, Vahid. (2014). Examining some criteria for accounting profit quality in business cycles. *Accounting and Auditing Reviews*: (4) , 93-112. (In Persian).
- Kurt S, Atmaca M. (2011). The Effect of 2008 Global Financial Crisis on Financial Ratios Of Istanbul Stock Exchange Food Enterprises, *Journal of Money, Investment and Banking*: 1450) 288. (59-69).

- Laux, C. , Leuz, C. (2009). The crisis of fair-value accounting: making sense of the recent debate. *Account. Organ. Soc: 34 (6-7)* , 826-834.
- Leuz, C. , Nanda, D. , Wysocki, P. D. (2003). Earnings management and investor protection: an international comparison. *J. Finance. Econ: 69*, 505-527.
- Magnan, M. , Markarian, G. (2011). Accounting, governance and the crisis: is risk the missing link? *Eur. Account.: 20 (2)* , 215-231.
- Mehrani, Sasan. , Karami, Gholamreza. , Sassani Ali. , Eskandari, Abbas. (2013). the relationship between the cost of shareholders' equity and the earnings quality of listed companies in Tehran Stock Exchange (based on the comparative approach of high earning companies and low earnings companies). *Research Institute for Humanities and Cultural Studies, Audit Knowledge*, thirteenth: (50) , 1-18. (In Persian).
- Namazi, Mohammad. , Rezaei, Hamid Reza. (2013). Impact of inflation rate on earnings quality of companies accepted in Tehran Stock Exchange. *Journal of Financial Accounting Research: 2 (5)* , 67-92. (In Persian).
- Nikoo Maram, Hashem. , Noravesh, Iraj. , Mehrazin, Alireza. (2010). Assessment of accruals-based models to explore earnings management. *Management Research Magazin: 20 (82)* , 1-20. (In Persian).
- Penman, S. , Zhang X. (2002). Accounting conservatism, the quality earnings and stock returns the accounting review: 2: (77) , 237-264.
- Plantin, G. , Sapra, H. , Shin, H. S. (2008). Marking-to-market: Panacea or Pandora's Box? *J. Account. Res: 46 (2)* , 435-460.
- Revsine, L. , Collins, D. W. , & Johnson, W. B. (1999). *Financial reporting & analysis*. Upper Saddle River, N. J: Prentice Hall.
- Richardson, S. , Sloan, R. , Soliman, M. , Tuna, I. (2001). Information in accruals about the quality of earnings, working paper university of Michigan business school, ann arbor
- Ryan, S. G. (2008). Accounting in and for the subprime crisis. *Account. Rev: 83 (6)* , 1605-1638.
- Saeedi, Ali. , Dastgir Mohsen. (2006). Comprehensive profit superiority to net profit for assessing company performance: evidence of scale effect. *Journal of Faculty of Administrative Sciences and Economics of Isfahan University*, Seventh: (3) , 16-42. (In Persian).
- Sajjadi, Seyyed Hossein. , Mohammadi, Kamran. (2011). the concept of profit quality and its evaluation methods. [www. jit. blogfa. com](http://www.jit.blogfa.com). (In Persian).
- Seyed Nejad Fahim, Seyed Reza. , Sohrabi, Narges. , Moghari, Hadi. (1394). Expected stock returns using the LASS contraction method. *Accounting and Auditing Studies*, Volume Four: 4 (13). 40-53. (In Persian).

- Shih, Michael S. H. , Lin, Zhi-Xing. (2002). Earnings Management in Economic Downturns and Adjacent Periods: Evidence from the 1990-1991 Recession (September 2002). Available at <http://ssrn.com/abstract=331400>
- Stunda, A. R. (2013). The Effects of an Economic Downturn on Earnings Forecasts, *Accounting & Taxation*: 5 (2) ,55-64.
- Trombetta, M. , Imperatore, C. (2014). The dynamic of financial crises and its non-monotonic effects on earnings quality. *Journal homepage: www.elsevier.com/locate/jaccpubpol. J. Account. Public Policy*: 33 (3). 205-232.
- Vali Pour, Hashem. , Taliban, Ghodrat Allah. , Javanmard, Seyyed Ali. (2014). Investigating the Impact of Earnings Management on the Earnings Quality of Companies in Crisis. *Journal of Accounting Knowledge*: 4 (13) ,75-103. (In Persian).

Iran's Recession and Firms' Earnings Quality

Mehdi Fadaee¹, Mohsen Dastgir², Ali Sarlak Chiva³

Received : 2017/02/20

Approved: 2017/06/13

Abstract

The reported earnings quality is particularly important for investors. Investors are willing to estimate their investments' future benefits in order to find their future cash interests and stock value. Generally, a recession may be defined as an interruption in normal operation of financial markets. This research investigates the effects of recession in Iran on the earnings quality of firms listed in Tehran Stock Exchange. If the firm's financial information is related to the recession period, two valued variables of unemployment and economic growth are used and the impact of these variables on earnings quality is measured. In order to measure earnings quality, this study uses the absolute amount of arbitrary accruals. The sample consists of 162 firms listed in Tehran Stock Exchange during the period from 2006 to 2015. To test the hypothesis, multivariate regression analysis method and panel data model are used. Results show that recession makes a drop in earnings quality of firms listed in Tehran Stock Exchange.

Keywords: Fraud, Adjusted-M- score-Beneish, Financial statements, Financial ratios .

Jel classification: O47, M41, E24

DOI: 10.22051/jera.2018.14274.1608

¹ Assistant Professor of Economic, Payam Noor, Isfahan, Iran, corresponding author, (fadaemahdi@phd.pnu.ac.ir)

² Professor of Accounting and financial mangement, Isfahan, (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran, (dastmw@yahoo.com)

³ Master of Accounting, Isfahan, (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran, (acc.sarlak@gmail.com)